

Oponentní posudek na disertační práci

Lelek, T. (2010): *Nová ekonomika a její ekonomické a regionální aspekty (Vliv informačních a komunikačních technologií na ekonomiku)*. Disertační práce. Pardubice: Fakulta ekonomicko-správní Univerzity Pardubice 2010, 180 s. + přílohy (školitelka: doc. Ing. Jolana Volejníková, Ph.D.).

Oponovaná disertační práce se zabývá složitým, kontroverzním a často diskutovaným fenoménem tzv. nové ekonomiky, a to ve dvou vzájemně propojených rovinách.

Zprv jde o rovinu přehledovou, kdy je pozornost směřována na samotný pojem „nová ekonomika“ a jeho obsahové vymezení, přičemž si autor všímá rovněž souvisejících pojmů typu „znalostní ekonomika“, „internetová ekonomika“ či „inovační ekonomika“. V rámci přehledových pasáží práce je též provedena etapizace vývoje nové ekonomiky a jsou porovnány její klíčové rysy s rysy předchozí ekonomické struktury (tj. „staré ekonomiky“). V příslušných oddílech disertace doktorand vychází z četné zahraniční i domácí literatury, což je – vzhledem k všeobecně nejasné definici nové ekonomiky - velmi přínosné a vlastně i nezbytné. K uvedené rovině práce lze částečně přiřadit ještě prezentaci specifického vývoje (makro)ekonomických ukazatelů a procesů v podmínkách nové ekonomiky.

Zadruhé se jedná o rovinu vlastního tvůrčího přínosu autora sledované problematice, kdy stojí za povšimnutí zejména autorem vytvořený model nové ekonomiky a jejích interagujících prvků, resp. výsledky provedené analýzy vlivu sektoru informačních a komunikačních technologií (ICT) v České republice (ČR) a jejích jednotlivých krajích. Autor se zaměřuje na sektor ICT proto, že tento bývá pokládán za hlavní motor procesu globalizace ekonomiky, růstu její konkurenceschopnosti vlivem inovací a vývoje celkově kvalitativně odlišného od minulosti. Sektor ICT je tedy považován za klíčový prvek nové ekonomiky. Pokud jde o analýzu na úrovni celé ČR, je využit souhrnný ukazatel n-úhelník vlivu ICT (NUVICT) obsahující 5 dílčích ukazatelů, konkrétně (i) „podíl investic do ICT sektoru na investicích“, (ii) „podíl výdajů na výzkum a vývoj (V a V) ICT sektoru na výdajích V a V ostatních odvětví“, (iii) „podíl hrubé přidané hodnoty ICT sektoru na přidané hodnotě ostatních odvětví“, (iv) „podíl zaměstnaných v ICT sektoru na počtu zaměstnaných v ostatních odvětvích“, (v) „podíl počtu podniků ICT sektoru na ostatních podnicích“. V případě analýzy na úrovni krajů se z pětiúhelníku stává toliko čtyřúhelník, když absentuje dílčí ukazatel (iii). Jak v případě analýzy na úrovni ČR, tak analýzy na úrovni krajů, je zkoumána časová řada vývoje ročních hodnot ukazatele NUVICT pro období 2003 – 2006.

Stěžejním cílem oponované práce je „vytvořit teoretický model fungování nové ekonomiky, který bude sloužit k určení klíčových prvků nové ekonomiky a analýze vztahů mezi těmito prvky. Dále si práce klade za cíl posoudit vliv nástrojů nové ekonomiky, kterými jsou ICT, na současný ekonomický vývoj České republiky a jejích jednotlivých krajů“. (s. 19) Vzhledem k rozsahu disertace a dimenzím jejího zpracování se nabízí celá řada otázek a námětů pro debatu, takže dále budou uvedeny pouze některé z nich, a to bez stanovení pořadí priorit. Již na tomto místě je ovšem nutné zdůraznit, že autor stanovené cíle své práce naplnil a navzdory možným diskutabilním momentům v práci prokázal schopnost samostatně vědecky pracovat a dosahovat zajímavých výsledků. Tato skutečnost jej dostatečně kvalifikuje pro případné udělení nejvyššího akademického titulu v ČR.

Nejprve k teoretickému pozadí disertace, tj. nové ekonomice jako takové a jejím vazbám na ekonomické veličiny, procesy a jevy. Je velmi sympatické, že si doktorand uvědomuje obtížnou uchopitelnost pojmu a správně uvádí, že „jednotná a univerzální definice nové ekonomiky zatím neexistuje“. (s. 23) V daném kontextu podotýká, že termín byl mnohdy

použit jako jakýsi marketingový tah a různí autoři jej spojují s rozdílnými problémy a charakteristikami, s čímž nezbyvá než souhlasit. Pisatel práce se pokouší o jakési zobecnění pohledů na studovaný jev a přichází s přijatelným názorem, že v pozadí nové ekonomiky jsou nastupující hi-tech technologie (nejmň ICT) a s nimi spjaté znalosti měnící povahu tradičních ekonomických procesů. Cenné je vyzdvižení významu institucí a jednotlivců jako subjektů - iniciátorů a zároveň objektů nové ekonomiky (tj. společenských souvislostí jejího vzniku a existence, viz s. 26). A byť se někdy jeví vyzdvihování kvalitativních odlišností „staré“ a „nové“ ekonomiky (tabulky 3.1, 3.2, 3.3) jako poněkud umělé a cíleně vykonstruované, nelze se skutečně nepozastavit např. nad ekonomickými specifiky rozvíjejících se síťových struktur v porovnání se staršími lineárními strukturami (viz zmiňovaná pravidla rostoucích výnosů, štedrosti apod.). Lze jen litovat, že autor nevěnoval ještě více kritické pozornosti lidskému kapitálu a vlastní „znalostní ekonomice“ v jejím pozitivním a normativním pojetí (viz např. práce Arnošta Veselého z FSV UK z oblasti veřejné politiky), i když je to, s ohledem na primární orientaci práce na sektor ICT, pochopitelné. Co lze vnímat jako problematické je avizované kritické zhodnocení vývoje ekonomických ukazatelů v nové ekonomice (oddíl 3.6), kde o kritičnosti je možno hovořit v případě hospodářského růstu v USA v 2. polovině 90. let minulého století („bublina dot.com“), méně však již v případě hospodářského cyklu a Phillipsovy křivky. I když se v 90. letech (hlavně v USA) hlásalo, že „business cycle is dead“, rok 2007 a roky následující ukázaly, že tomu tak zdaleka není, a to navzdory rozvoji ICT (anebo právě kvůli němu?) Aktuální vývoj ve světové ekonomice zde autor nezmiňuje, byť soudobá finanční a hospodářská krize bývají spojovány mnohdy právě s globalizací a pokročilými technologiemi pro realizaci tržní směny. Navíc oddíl věnovaný Phillipsově křivce jakoby nebral v úvahu její modifikace, ke kterým od Phillipsova klasického článku z 2. poloviny 50. let došlo.

Za podstatně ožehavější ovšem považují provedenou regresní analýzu týkající se vlivu výdajů a investic do ICT na růst reálného HDP v ČR, jejímž výsledkem je šokující zjištění, že výdaje do ICT vysvětlují přes 91% variability tuzemského agregátního výstupu. (s. 62) Nejenže je délka zkoumaných časových řad veličin – i přes extrapolaci – při použití ročních dat nedostatečná, ale analýza je ekonometricky nedůsledná a její výsledek tudíž nepřesvědčivý. Ačkoliv je všeobecně známo, že makroekonomické řasové řady jsou obvykle nestacionární a kointegrované, v práci absentují testy stacionarity a případně kointegrace, což vyvolává podezření na možnou existenci tzv. zdánlivé regrese. Výrazně zajímavější a přínosnější je tak model nové ekonomiky vytvořený doktorandem a prezentovaný v kapitole 5, jenž je zobrazen pomocí dynamické mapy vytvořené v programu Vensim PLE. Součástí kapitoly věnované modelu je i diskuze nad možnostmi vzniku, resp. rozšíření „nové ekonomie“ jako teoretického odrazu nové ekonomiky, kde nechybí ani zmínky o odmítavých stanoviscích některých ekonomů k takovéto fundamentálně jiné ekonomii. Škoda jen, že tomuto atraktivnímu tématu není věnováno daleko více prostoru, jde ale o námět na samostatnou disertační práci.

Pokud jde o kapitoly 8 a 9, které mají výrazně aplikační charakter a jsou zacíleny na analýzu s využitím NUVICT pro ČR a její kraje, lze vytknout snad jen přílišnou rozsáhlost danou dosti podrobným popisem jednotlivých územních celků předcházejícím vlastní analýze. Množství údajů a deskripcí činí text obtížněji sledovatelným, rozumím nicméně tomu, že autor chtěl nejprve nastínit povahu každého regionu, aby pak mohl výsledky analýzy postavit proti vstupním charakteristikám a nechat jim tak vyniknout. Za povšimnutí stojí autorem provedené rozčlenění krajů dle průměrné hodnoty ukazatele NUVICT za sledované čtyřleté období do tří kategorií a jeho komentáře k těmto třem kategoriím. Doktorand se pokouší o zachycení společných rysů „úspěšných“ i „neúspěšných“ krajů a vyvozuje též závěry ohledně vhodnosti investic do sektoru ICT ve skupinách krajů. Třebaže by zobecnění výsledků analýzy mohlo být výraznější a tudíž i přenositelnější do podmínek jiných ekonomik než je

ekonomika ČR, uvědomuji si obtížnost takového úkolu a autorovi relativně menší prostor věnovaný zobrazení závěrů analýzy nevyčítám. Komplikací je zde totiž mj. opakovaně zmiňovaný nedostatek časových údajů (pouhé 4 roky) pro ČR a její kraje, ačkoliv autor mohl - pro srovnání - zkusit analyzovat jinou vyspělou ekonomiku s předpokládaným dostatkem dat. Jako drobnou poznámku pro doplnění disertace uvádím, že v Moravskoslezském kraji (oddíl 9.14) je v pokročilé fázi přípravy projekt IT4Innovations podporovaný z evropských prostředků, který by měl výrazně přispět k rozvoji sektoru ICT.

Formální stránka zpracování práce je v pořádku, disertace obsahuje potřebné náležitosti (seznam zkratk a symbolů, seznam tabulek aj.) a přesto, že se v ní sporadicky vyskytují jazykové chyby, jejich počet nepřesahuje únosnou míru. Vzhledem k zajímavosti problematiky by bylo vhodné začlenit do práce rozsáhlejší cizojazyčné shrnutí dosažených výsledků, rovněž oddíl věnovaný metodám použitým v práci se jeví kvantitativně i kvalitativně poddimenzován. Velkým kladem práce je řada doprovodných obrázků, schémat, tabulek a grafů.

Doporučuji, aby po úspěšné obhajobě disertační práce byl jejímu tvůrci Ing. Tomáši Lelekovi udělen akademický titul „doktor“, ve zkratce „Ph.D.“

doc. Ing. Martin Macháček, Ph.D. et Ph.D.
katedra ekonomie EkF VŠB-TU Ostrava

V Ostravě, 30.5. 2010